

УДК 331.101.26

РЕАЛІЗАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В СИСТЕМІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Короленко Ріта Вікторівна, старший викладач кафедри фінансів суб'єктів господарювання та інноваційного розвитку, к.е.н., ДВНЗ «Криворізький національний університет», м. Кривий Ріг, e-mail: fla-mingo@mail.ru, тел.+380971225562

Korolenko Rita, Ph.D., senior Lecturer of the department of Krivoy Rog National University

Korolenko R. Implementation of environmental liability company in the strategic management.

The scientific article is devoted to the analysis and substantiation of the role of environmental liability in the enterprise system of its strategic management. The article substantiates the relevance of the study process, implementing enterprise environmental responsibility, which is related to pollution of the environment and the rapid depletion of natural resources, which leads to the misallocation of consumption and criminal irresponsibility. Determine whether the balance between environmental, social and financial results of financial and economic activity of the enterprise. Based on the synthesis of traditional approaches and systemic understanding of the essence of reasonable definitions of "environmental management" and "environmental responsibility", which determined the evolution of their content and tools for implementation of environmental responsibility. Defined the principles of environmental management within the framework of improving the management strategy. Proposed remedial complex, comprising the steps of implementation and elements for the development of a compromise management strategies for companies that operate with environmentally responsible business positions. The main problems of implementation of the environmental liability of the enterprise and the necessity of its increase.

Короленко Р.В. Реалізація екологічної відповідальності підприємства в системі стратегічного управління.

Наукова стаття присвячена аналізу та обґрунтуванню ролі екологічної відповідальності підприємства у системі його стратегічного управління. У статті обґрунтовано актуальність дослідження процесу реалізації екологічної відповідальності підприємства, що пов'язано з швидким забрудненням навколишнього середовища і вичерпанням природних ресурсів, що веде до нерационального їх споживання і злочинної безвідповідальності. Визначено доцільність дотримання балансу між екологічними, соціальними і фінансовими результатами фінансово-господарської діяльності підприємства. На підставі узагальнення традиційних підходів і системного розуміння обґрунтовано сутність дефініцій «екологічний менеджмент» і «екологічна відповідальність», що визначило еволюцію їх змісту й інструменти реалізації екологічної відповідальності. Визначено принципи екологічного менеджменту в рамках удосконалення стратегії управління. Запропоновано процесуальний комплекс, що включає в себе етапи реалізації та елементи формування компромісної стратегії управління для підприємств, які функціонують з позиції екологічно відповідального бізнесу. Виявлено основні проблеми реалізації екологічної відповідальності підприємства та обґрунтовано необхідність її підвищення.

Короленко Р.В. Реализация экологической ответственности предприятия в системе стратегического управления.

Научная статья посвящена анализу и обоснованию роли экологической ответственности предприятия в системе его стратегического управления. В статье обоснована актуальность исследования процесса реализации экологической ответственности предприятия, что связано с быстрым загрязнением окружающей среды и истощением природных ресурсов, что приводит к нерациональному их потреблению и преступной безответственности. Определена целесообразность соблюдения баланса между экологическими, социальными и финансовыми результатами финансово-хозяйственной деятельности предприятия. На основании обобщения традиционных подходов и системного понимания обоснованно сущность дефиниций «экологический менеджмент» и «экологическая ответственность», что определило эволюцию их содержания и инструменты реализации экологической ответственности. Определены принципы экологического менеджмента в рамках усовершенствования стратегии управления. Предложено процессуальный комплекс, включающий в себя этапы реализации и элементы формирования компромиссной стратегии управления для предприятий, функционирующих с позиции экологически ответственного бизнеса. Выявлены основные проблемы реализации экологической ответственности предприятия и обоснована необходимость ее повышения.

Постановка проблеми. На сучасному етапі економічних перетворень, перед сучасним бізнесом стоїть завдання об'єднання в практичній діяльності трьох взаємопов'язаних цілей: економічної ефективності, екологічної відповідальності та результативного менеджменту. І хоча всі три сторони трикутника в реальному житті тісно взаємопов'язані, визначення правильних акцентів при реалізації цієї триєдиної мети не є тривіальним завданням.

Зазвичай в теорії і на практиці основна увага приділяється можливості синергетичних ефектів від реалізації бізнесом високих екологічних зобов'язань та їх позитивного впливу на фінансово-економічні параметри його діяльності. Виникає потреба у розгляді інтеграції і становлення екологічного менеджменту в загальній системі стратегічного управління підприємством. Тобто, для зменшення екологічних наслідків діяльності промислових підприємств маємо сформулювати комплексний підхід, що враховує економічні, соціальні та екологічні наслідки стратегічних рішень.

Таким чином, наукова проблема дослідження полягає в узгодженні протиріччя між потребою підприємств у досягненні конкурентоспроможності завдяки підвищенню фінансово-економічних показників з одного боку, та у дотриманні екологічного балансу з іншого.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Дана стаття заснована на синтезі численних зарубіжних і вітчизняних робіт з теорії та практики формування екологічного менеджменту підприємств. Істотний внесок у дослідження розробки реалізації екологічного менеджменту та екологічної відповідальності внесли Гасій В.В. [1], Грішнова О.А. [2], Смоленніков Д.О. [3] та інші.

Визнаючи високу значимість досліджень вище названих учених у рамках окресленої проблематики, слід відзначити, що проблема не відноситься до числа широко розроблених у вітчизняній літературі та особливо по відношенню адаптації на вітчизняних підприємствах.

Виокремлення невирішених проблем, яким присвячена стаття. У результаті проведених досліджень виявлено, що існуюче на сьогоднішній день поняття екологічної відповідальності не включає в себе ланцюжок «підприємство – навколишнє середовище», що обумовлює формування стратегії управління промисловим підприємством з наперед прогнозованим протиріччям. Додаткових досліджень потребує процес екологізації економіки з розробкою заходів щодо оздоровлення навколишнього середовища і підвищення ефективності управління в сфері природокористування на основі введення екологічної відповідальності підприємств.

Метою роботи є розробка теоретико-методичних засад екологічної відповідальності підприємств у системі стратегічного управління.

Результати дослідження. Уявлення про екологічну відповідальність підприємств у економічній науці розвиваються і збагачуються. Спочатку екологічна відповідальність трактувалася як примусова компенсація в грошовому еквіваленті збитку, що завдається навколишньому середовищу в процесі виробничої діяльності підприємства. Відповідно до сучасних уявлень, у загальній системі управління підприємством все більша увага приділяється екологічному менеджменту, покликаному, в тому числі, виявити потенціали екологічного характеру для успіху підприємства (мінімізація екологічних витрат, ресурсозбереження, екологічна безпека в конкуренції з іншими підприємствами та ін.). При створенні позитивного іміджу промислового підприємства серед своїх клієнтів, екологічно відповідальні організації отримують конкурентні переваги. І навпаки, несвоєчасність сприйняття нових тенденцій у ряді ключових секторів економіки прирікає підприємство на відставання і нездатність зайняти гідне місце не тільки на нових екологічно орієнтованих ринках, але і на традиційних, де продукція все більш диференціюється з урахуванням зростаючого значення екологічних параметрів.

Маючи на увазі ці нові тенденції, слід відразу уточнити, що ніякого автоматизму в узгодженні цілей соціально-екологічної відповідальності та конкурентоспроможності бізнесу немає. Не кожна компанія, що досягає певного балансу між екологічними, соціальними і фінансовими результатами, здатна демонструвати при цьому високу конкурентоспроможність.

Одним із перших поставив питання про те, чи можливо узгоджене досягнення бізнесом високих економічних і екологічних результатів був М. Портер. Дотримуючись підходу М. Портера, а також його співавтора С. Ван дер Лінда [4], введення більш жорсткого державного екологічного регулювання (наприклад, за допомогою відповідних стандартів екологічної безпеки та ресурсозбереження), сприяє формуванню необхідних умов не тільки для поступових, але й для радикальних інновацій при одночасному підвищенні якості природного середовища і зростання конкурентоспроможності бізнесу.

Аналітичний аналіз дозволяє виказати сентенцію, що екологічна відповідальність – усвідомлена і мотивована участь підприємства в різноманітних попереджувальних заходах, що запобігають екологічним збиткам і нераціональному природокористуванню, забезпечують соціальні й екологічні блага, включаючи охорону здоров'я, підвищення якості навколишнього природного середовища та сталого природокористування. З огляду на це, підприємство структурує фінансово-господарську діяльність, в основі якої лежить екологічно відповідальне підприємництво, під яким розуміється економічно вільна ініціативна діяльність, яка пов'язана з ризиком і спрямована на досягнення ринкових результатів при дотриманні вимог екологічної безпеки, закріплених як в нормативно-правових документах, так і в тих, що відповідають сформованим у суспільстві етичним нормам.

Звернемо відразу увагу на дві важливі обставини. По-перше, згідно з сучасними уявленнями, екологічна відповідальність передбачає не тільки компенсацію збитків навколишньому середовищу, а й проведення превентивних заходів. Сюди відноситься підтримка суспільно значущих соціально-екологічних ініціатив (заходи з охорони здоров'я, збереження культурно-історичної спадщини, підтримка особливих природних територій, збереження зникаючих біологічних видів і т.п.). По-друге, реалізація екологічної відповідальності тісно пов'язана зі встановленою корпоративною етикою та визначеною стратегією розвитку підприємства, що покликані доповнити систему правових норм і вимог, зафіксованих в офіційно затверджених законах, стандартах, регламентах тощо[5].

Що стосується соціальної проблематики екологічної відповідальності підприємства, включаючи відповідальність за формування здорового середовища проживання і скорочення шкідливого впливу забрудненого природного середовища на здоров'я населення, то вона налічує кілька століть і в історичному плані бере свій початок з Європи.

Якщо розглядати визначення другої концепції реалізації екологічної відповідальності, яка визначає участь у глобальному бізнесі великої компанії при отриманні комерційних результатів, а також зміцненні іміджу компанії, то постає питання про перебудову фінансово-господарської діяльності підприємств відповідно до принципів стратегічного управління з імплементацією екологічного менеджменту.

Екологічний менеджмент – це система управління діяльністю підприємства у формах та напрямках, які прямо чи опосередковано стосуються взаємовідносин підприємства з навколишнім природним середовищем. Кінцевою метою екологічного менеджменту є мінімізація негативних впливів бізнес-діяльності на навколишнє природне середовище, досягнення високого рівня екологічної безпеки процесів виробництва та споживання продукції, що виробляється на підприємстві. Це внутрішньо мотивована діяльність, добровільна у своїй основі, діяльність, що залежить від особистої зацікавленості менеджера в її кінцевих результатах та обумовлена його кваліфікацією, досвідом і майстерністю. Дана трактовка екологічного менеджменту яскравою мірою виражена в його принципах (рис.1).

Рис. 1. Визначення принципів екологічного менеджменту з проявом екологічної відповідальності

З урахуванням вищевикладеного, повернемося до проблеми екологічної відповідальності підприємства. До теперішнього часу сформувався ряд концептуальних підходів і створюваних на їх основі механізмів та інструментів її реалізації. Представлений нижче перелік цих підходів у цілому відображає еволюцію змісту й інструментів реалізації екологічної відповідальності:

- трансформація зовнішніх негативних екологічних ефектів, обумовлених фінансово-господарською діяльністю підприємства в її внутрішні витрати (включаючи екологічний податок);

- методи і механізми, які забезпечують екологічно сталий соціально-економічний розвиток, що дозволяють розсунути часові рамки відповідальності підприємств за рахунок соціально-екологічних зобов'язань перед майбутніми поколіннями і стейкхолдерами, не знімаючи при цьому завдання підвищення фінансово-економічної результативності;

- економіко-правовий метод реалізації екологічної відповідальності, що включає два прикладних напрями: 1) страхування екологічної відповідальності підприємців ризикових секторів економіки, обов'язкове і добровільне; 2) реалізація відповідальності за допомогою накладення адміністративних і кримінальних покарань у ході судових розглядів;

- добровільні екологічні угоди і партнерства. Це гнучкий інструмент виходу бізнесу за межі законодавчо зафіксованих норм екологічної безпеки та раціонального природокористування і концентрації зусиль на рішення міжгалузевих ресурсно-екологічних проблем.

Поряд з розвитком концептуальних підходів основу еволюції форм реалізації екологічної відповідальності складають також зміни характеру екологічних проблем і практичних підходів до їх вирішення, включаючи перехід до нових інструментів ресурсно-екологічної політики. Цей перехід характеризується зміною стилю управління шляхом заміщення жорсткого державного екологічного регулювання збалансованою системою обов'язкових та добровільних інструментів, а також прозорістю діяльності уряду і бізнесу з встановленням між ними партнерських кооперативних відносин.

Формування нового стилю управління можливо завдяки побудові стратегії управління промисловим підприємством з урахуванням екології. Особливо важливо це для великих промислових регіонів, де зосереджена значна кількість промислових підприємств з високими масами викидів і скидів у навколишнє середовище забруднюючих речовин.

Отже, для реалізації екологічної відповідальності запропоновано процесуальний комплекс, що включає в себе етапи реалізації та елементи формування компромісної стратегії управління для підприємства, яке функціонує з позиції екологічно відповідального бізнесу (рис.2)

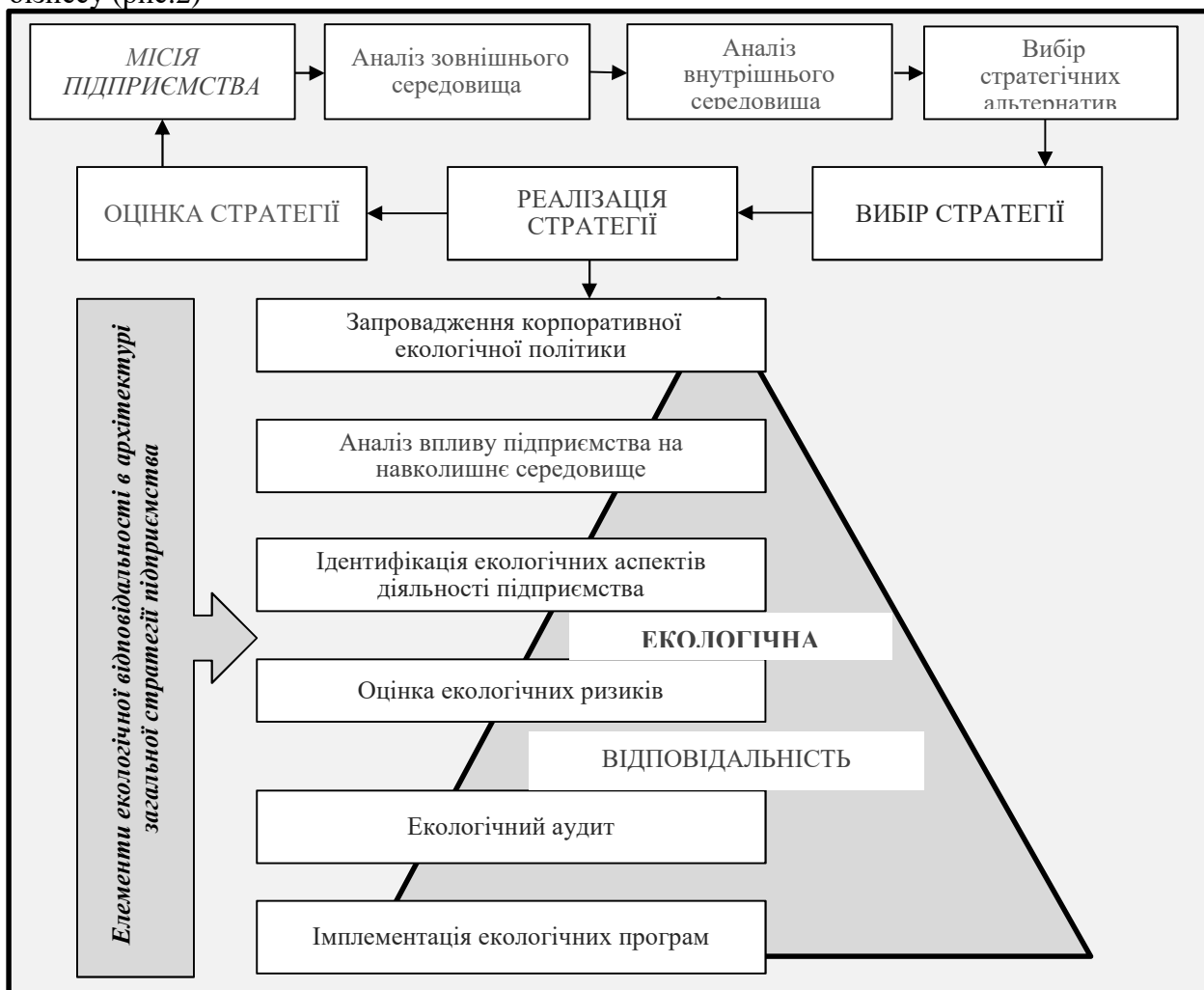

Рис. 2. Основні елементи екологічної відповідальності в системі стратегічного управління

Привабливість і економічна доцільність реалізації екологічної відповідальності в системі управління діяльністю підприємства для держави і суспільства, а також для суб'єктів господарювання полягає в тому, що цей механізм дозволяє: зменшити витрати підприємств, що спричиняють шкоду навколишньому середовищу; знизити аварійність виробництва за рахунок використання можливостей, закладених у механізмі екологічних компенсацій (наприклад, виявлення небезпечних екологічних чинників на стадії оцінки екологічних ризиків); здійснити функції контролю за виконанням підприємствами програм, спрямованих на забезпечення екологічної безпеки; підвищити інвестиційну привабливість підприємств, що особливо привабливо для великих інвестиційних проектів за участю іноземних партнерів, для яких рівень екологічного ризику є одним із ключових критеріїв при прийнятті рішень про фінансування.

Висновки. Отже, проблеми реалізації екологічної відповідальності підприємства, що супроводжуються посиленням негативного впливу на стан навколишнього природного середовища, доповнюються рядом факторів і обставин, що виражаються в реальній небезпеці подальшого зростання тиску на природно-ресурсний потенціал країни. Важливо кардинально змінити ставлення бізнесу до екологічних проблем і включити екологічну політику в пріоритети стратегічного управління підприємством, тому що інакше ситуація обернеться подальшим погіршенням екологічної обстановки, зниженням тривалості й якості життя населення країни. Зважаючи на глобалізацію світової економіки, а також враховуючи еколого-економічну проблематику в цілому, така важлива складова екологічного менеджменту як екологічна відповідальність, повинна входити до компромісної стратегії управління підприємствами, які функціонують з позиції екологічно відповідального бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Гассий В. В. Экологическая ответственность бизнеса как элемент государственно-частного партнерства / В. В. Гассий, И. М. Потравный // *Маркетинг і менеджмент*. – 2011. – № 3. – С. 179 – 187
2. Грیشнова О. Впровадження екологічної відповідальності в практику менеджменту вітчизняних підприємств / О. Грیشнова, О. Брінцева / *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія : Економіка*. – 2013. – № 10 (151). – С. 13–18
3. Смоленніков Д. О. Роль екологічної відповідальності бізнесу на шляху до сталого розвитку / Д. О. Смоленніков // *Вісник Сумського державного університету. Серія : Економіка*. – 2013. – №4. – С. 35–39
4. Porter M., van der Linder C. *Green and the Competitive. Ending the Stalemate* // Welford R., Starkey R. (eds.) *Business and the Environment*. – London: Earthscan Publications Ltd., 1996
5. Про охорону навколишнього природного середовища. Закон України від 26.06.1991. / Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>

Список використаних джерел:

1. Гассий В. В. Экологическая ответственность бизнеса как элемент государственно-частного партнерства / В. В. Гассий, И. М. Потравный // *Маркетинг і менеджмент*. – 2011. – № 3. – С. 179 – 187
2. Грیشнова О. Впровадження екологічної відповідальності в практику менеджменту вітчизняних підприємств / О. Грیشнова, О. Брінцева / *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія : Економіка*. – 2013. – № 10 (151). – С. 13–18
3. Смоленніков Д. О. Роль екологічної відповідальності бізнесу на шляху до сталого розвитку / Д. О. Смоленніков // *Вісник Сумського державного університету. Серія : Економіка*. – 2013. – №4. – С. 35–39
4. Porter M., van der Linder C. *Green and the Competitive. Ending the Stalemate* // Welford R., Starkey R. (eds.) *Business and the Environment*. – London: Earthscan Publications Ltd., 1996
5. Про охорону навколишнього природного середовища. Закон України від 26.06.1991. / Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>

Keywords: *environmental responsibility, environmental management, strategic management, the implementation of the system.*

Ключові слова: *екологічна відповідальність, екологічний менеджмент, стратегічне управління, реалізація, система.*

Ключевые слова: *экологическая ответственность, экологический менеджмент, стратегическое управление, реализация, система.*

Рецензент: Л.А. Горошкова, д.е.н., доцент, ДВНЗ «Запорізький національний університет»